

УДК 811.161.2

Зиновій БИЧКО

«НАДДНІСТРЯНСЬКИЙ ДІАЛЕКТ». ЧИ ІСНУЮТЬ ІНШІ ВАРІАНТИ ЙОГО НАЙМЕНУВАННЯ?

У статті на підставі діахронічних мовознавчих досліджень робиться спроба повернути первісну назву одному із старожитніх говорів південно-західного наріччя – наддністрянському. Наддністрянський діалект лежить в основі західноукраїнського варіанта української літературної мови.

Ключові слова: наддністрянський діалект, мовознавчі дослідження, діалект

Безперечно, можна твердити про те, що в назвах українських говорів основною ознакою для їхнього найменування лежить етнічний елемент чи принцип. Так, наприклад, бойківський діалект має у своїй назві спільний знаменник із етнонімом «бойки», гуцульський говір – із «гуцули», лемківський – із «лемки», поліський – із «поліщуки» тощо.

Із цієї логічної системи випадає, як видно, назва «наддністрянський діалект». Правда, хоч у нас є говори, назви яких походять від назв річок («надсянський», «середньонаддніпрянський», «надгоринські говірки», «надбужанські говірки» тощо), але тут маємо справу з чіткою локалізацією, конкретною вказівкою на визначене місце поширення того чи іншого діалекту. Так, середньонаддніпрянські говірки займають тільки обмежену територію середньої течії Дніпра, надсянський говір поширюється в усьому басейні річки Сян і т.д.

Щодо наддністрянського говору цього однозначно стверджувати не можна. По-перше, коли говоримо «наддністрянський говір», то співрозмовник, необізнаний з українською діалектологією, безперечно, буде собі уявляти розташування цього говору вздовж усієї течії річки Дністер. Однак ця найбільша річка Галичини має довжину понад 1300 км. Течія Дністра також поділяється на верхню, середню, нижню частини. Словом, ми говоримо про верхів'я, середину й пониззя Дністра.

Нижня частина річки пов'язується з бессарабськими, степовими говірками української мови. Сам же наддністрянський говір, як відомо, займає лише територію верхньої та середньої частин течії найголовнішої водної артерії Галичини. Отже, стає зрозумілим той факт, що до назви «наддністрянський говір» прив'язувати гідронім буде не цілком коректно.

По-друге, ареал наддністрянського говору доволі обширний. Так, його північна межа проходить досить далеко від самої річки Дністер через Раву-Руську, Кам'янку-Бузьку, Буськ, Золочів, Збараж. Південна лінія-межа тягнеться через Доброміль, Старий Самбір, Борислав, Болехів, Надвірну, Долину. Вона також віддалена на чималу відстань від Дністра. Зважаючи на все це, недоцільно, на нашу думку, досліджуваний ареал називати «наддністрянським». Це, як бачи-

мо, не зовсім відповідає науковій дійсності.

Виникає друге питання: чи можна називати його «галицьким діалектом»? Адже ж територія поширення наддністрянських говірок в основному збігається з територією Східної Галичини. Вважаємо, однак, що ні. Оскільки Східна Галичина є ширшим, родовим поняттям, то, зрозуміло, цю широку назву не доцільно переносити на меншу територію, яку утворюють більші частини Львівської, Тернопільської та північна частина Івано–Франківської областей.

Як зазначає Михайло Лесів, «наддністрянські говірки, які інколи називалися опільськими (розрядка наша – З.Б.), становлять головний, центральний масив південно–західного діалекту української мови» [1, с.223].

Назва «опільський говір» уперше поряд з новим терміном «наддністрянський» з'являється на карті українських говорів Івана Зілинського [2]. Яків Головацький виділяє у своїй граматиці української мови, а також в інших працях наддністрянське наріччя, зараховуючи сюди й наддністрянські говірки [3; 4]. Всеволод Ганцов у 1923 році вживав лише назву «наддністрянські говори», але в ширшому понятійно–територіальному обсязі: до наддністрянських говорів він зараховував, за його термінологією, галицькі й буковинсько–подільські говірки [5].

Польські діалектологи ще й сьогодні вживають обидві назви. Кароль Дейна так пояснює сенс уживання назви «опільська говірка»: «Можна застосовувати назву «опільська» через те, що термін «наддністрянський говір» охоплює дуже широку територію, позаяк над Дністром лежить ряд інших говорів». Він також вважає, що назва «наддністрянський говір» не віддзеркалює дійсного стану, бо говірки, розташовані над Дністром, і не лише на його південному березі, але й на доволі широкій смузі на північ від нього, виявляють багато ознак, що поєднують його із буковинськими говірками. Говірки, на думку вченого, між верхів'ями Дністра та Західного Бугу розташовані в Опіллі. Тому говір, до якого ці говірки належать за своїми ознаками, Кароль Дейна називає «опільським» [6, с.142].

Владислав Курашкевич у «Нарисі східнослов'янської діалектології» як основну назву вживає «опільські говірки» [7, с.67]. Омелян Омецинський послідовно використовує також термін «опільський говір» [8, с.186]. Таку ж назву має наддністрянський діалект у «Програмі з української діалектології» Миколи Наконечного [9].

У монографії Ярослава Рудницького натрапляємо на термін «опільські говори» [10, с.44]. Олекса Горбач у праці «Говірка Комарна й Комарнянщини» зауважив, що «звали його (наддністрянський говір – З.Б.) ще невірно «опільським» чи «галицьким». Тут він не погодився з Каролем Дейною, навівши як переконливий аргумент той факт, що географічне Опілля – це тільки назва для «лісисто–горбкуватого Західного Поділля на схід від Львова» [11, с.157]. У статті «Говірки Тербовельщини» подано дві паралельні назви «наддністрянські або опільські говірки» [12, с.147] В «Енциклопедії українознавства» [13, с.524] Олекса Горбач із південно–західної групи виділив наддністрянський діалект, однак навів поряд у дужках назву «опільський».

У сучасних українських діалектологічних дослідженнях знаходимо іноді в дужках назву «опільські говірки» поряд з основною «наддністрянські». Наприклад, Федот Жилко пише: «Основні і, може, найбільш типові для південно–західних діалектів є наддністрянські (або опільські) говірки» [14. **Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с.72]. А вже в монографії «Нариси з діалектології української мови» натрапляємо лише на назву «наддністрянські»: «Серед південно–західних діалектів найбільш характерні наддністрянські говірки» [15, с.195].

Прикметник *опільський* походить від власної географічної назви Опілля, яке займає всю західну частину Подільської височини (Львівська, Тернопільська та Івано–Франківська області) [16, с. 7]. Отже, Опілля – це не етнічна чи історична, а суто географічна територія. Як бачимо, це саме та територія, яку охоплює, власне, сучасний наддністрянський діалект. Треба відзначити той факт, що український письменник Юрій Львович Рудницький, який народився в Тернополі, взяв собі літературний псевдонім Юліян Опільський.

Оскільки назва «опільський говір» є переконливою і виправдовує себе з погляду чіткої вказівки географічного розташування розглянутого говору (про історико–етнічну проблему говорити тут не доводиться), то, на наш погляд, її варто повернути в українську діалектологію як таку, що знімає і нейтралізує всі нечіткості й суперечності назви «наддністрянський діалект» [17, с.160–161].

Однак, зважаючи на вироблену в українській діалектології практику, досліджуваний говір називати саме «наддністрянським», а також на поширене застосування цієї назви в останніх діалектологічних працях (атласи, словники, монографії), в нашому дослідженні адаптується власне ця назва говору.

Література

1. Лесів М. Українські говірки у Польщі. – Варшава: Український архів, 1997.
2. Зілинський І. Проба упорядкування українських говорів. – Записки наукового товариства ім. Шевченка. – Т.117–118. – Львів. – 1914.
3. Горбач О. Говірка Комарна й Комарнянщини // Зібрані статті. Т.V. – Діалектологія. – Мюнхен, 1993.
4. Горбач О. Говірка Комарна й Комарнянщини // Зібрані статті. Т.V. – Діалектологія. – Мюнхен, 1993.
5. Ганцов В. Діалектологічна класифікація українських говорів (з картою). – К., 1923. – 67 с. + карта.
6. Dejna K. Gwary ukraińskie Tarnopolszczyzny. – Wrocław, 1957.
7. Kuraskiewicz W. Zarys dialektologii wschodnio-słowiańskiej. – Warszawa, 1963.
8. Омецінський О. Мова Тернопільщини // Шляхами золотого Поділля: Регіональний Збірник Тернопільщини. Т.2. – Філядельфія, 1970.
9. Наконечний М. Програма з української діалектології. – К., 1941.
10. Рудницький Я. Українська мова та її говори. – Львів, 1937.
11. Горбач О. Говірка Комарна й Комарнянщини // Зібрані статті. Т.V. – Діалектологія. – Мюнхен, 1993.
12. Горбач О. Говірки й словник діалектної лексики Теребовельщини // Зібрані статті. Т.V. – Діалектологія. – Мюнхен, 1993.
13. Енциклопедія українознавства. – Т. II. – Львів, 1993.
14. Жилко Ф.Т. Говори української мови. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958.
15. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Рад. школа, 1966.
16. Заставний Ф.Д. Географія України. – К.: Вища школа, 1994.
17. Заставний Ф.Д. Географія України. – К.: Вища школа, 1994.

Зиновий Бычко

«Надднестрянский диалект». Существуют ли иные варианты его наименования

В статье на основании диахронических языковедческих исследований автор делает попытку вернуть первоначальное название одним из старинных говоров юго-западного наречия – Надднестрянском. Надднестрянский диалект лежит в основе западноукраинского варианта украинского литературного языка.

Ключевые слова : Надднестрянский диалект , языковедческие исследования , диалект.

Zynovii Bychko

"Naddnestranskyi subdialect." Are there other options for its name

The article tries to get back the original title of one of the ancient subdialect of West Ukrainian dialect – the Naddnestranskyi subdialect – concerning the diachronic linguistic research. This subdialect is the basis of the West Ukrainian variant of literary language.

Key words: Naddnestranskyi subdialect, linguistic research, dialect.